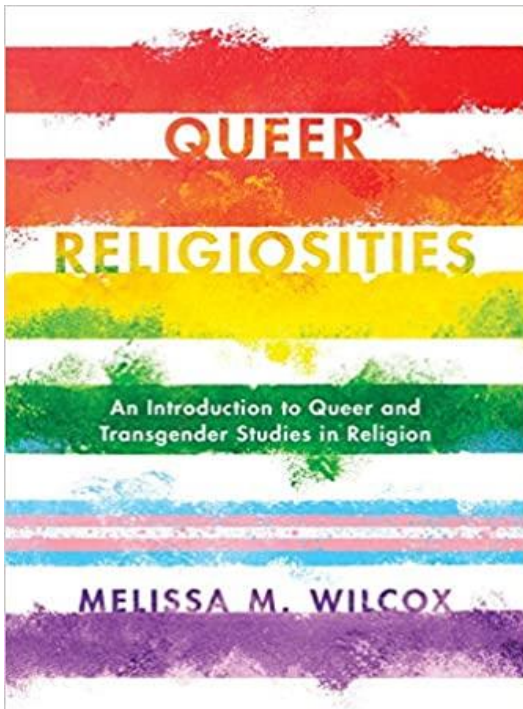

Queer-näkökulmia uskontoon ja uskontotieteeseen

Jamie Rämä
Helsingin yliopisto

Melissa M. Wilcox 2021. *Queer Religiosities: An Introduction to Queer and Transgender Studies in Religion*. Rowman & Littlefield, Lanham, 252 s.

Queer ja uskontotiede ovat harvemmin kohdanneet tutkimuksen saralla. Tämä on aihe, joka kaipaa lisää tutkimusta ja kirjallisuutta. Teoksessaan *Queer Religiosities*, University of California Riversiden uskontotieteen professori Melissa M. Wilcox yhdistää queerejä LGBTQI+-identiteettejä ja uskonnollisuuden eri muotoja. Teos on kattava katsaus aiheeseen ja antaa lukijalle monia näkökulmia harvemmin tunnettuun alueeseen uskontotieteen saralla. Teos antaa näkyvyyttä usein sekä akateemisen ja uskonnollisen maailman syrjimille ryhmille. Näihin Wilcoxin teoksessa kuuluvat esimerkiksi queerit muslimit, Amerikan alkuperäiskansoihin kuuluvat ”two spirit”-henkilöt ja Radical Faeries-aktivistit. Kuten Wilcox todistaa, ovat uskonnollisiin ryhmiin kuuluvat queerit ihmiset kohdanneet syrjintää ja toiseuttamista myöskin valtavirran LGBTQI+-liikkeen taholta. Uskontotiede ei ole myöskään perinteisesti antanut keinoja nähdä asioita queerien uskovien kannalta. Wilcoxin mukaan myös ongelmaksi on koitunut se, että länsimai-

nen käsitys ihmisen sukupuolisuudesta ja seksuaalisuudesta ei sovi yhteen monien uskonnollisten ryhmien ihmiskäsityksen kanssa. Sellaiset käsitteet kuin homoseksuaalisuus tai transsukupuolisuus ovat hyvin länsimaalaisia, joille ei löydy välttämättä vastineita muista kulttuureista.

Queer Religiosities pyrkii antamaan uusia tapoja ymmärtää uskonto ja queer. Wilcox esittää millä tavoin uskonto ja queer itse asiassa muistuttavat toisiaan ja kuinka uskonnollisissa sekä seksuaalisissa/sukupuolisissa identiteeteissä on samankaltaisuuksia. Ne eivät ole Wilcoxin mukaan koskaan täysin erillisiä tai vastakkaisia. Samaa teemaa hän on käynyt läpi muussakin tutkimuksessaan ja artikkeleissaan.

Queer Religiosities on jaettu lukuihin, joista jokainen käsittelee eri osia queeristä ja uskonnosta. Lukuja ovat stories (tarinat), conversations (keskustelut), practices (käytännöt), identities (identiteetit), communities (yhteisöt) ja politics and power (politiikka ja valta). Yhdessä esipuheen ja johtopäätösten kanssa nämä luvut muodostavat kirjan kokonaisuuden.

Wilcoxin tavoitteena teoksessaan on luoda jonkinlainen alku sille, mitä queer-teorian ja uskontotieteen yhdistäminen voisi olla. Eri luvuissa hän esittelee sitä, millä tavoin uskonnollisissa traditioissa on jo olemassaolevia queerejä piirteitä. Jokainen luku päättyy pohdintaan siitä, kuinka olisi mahdollista tehdä uskonnosta queeriä ja queeristä uskonnollista. Tämä on kiinnostava kanta, jota ei tiettävästi ole esitetty juuri koskaan aiemmin missään näkyvyyttä saaneessa julkaisussa. Asiaa ei ole ilmeisesti pidetty akateemisessa maailmassa kovin relevanttina, taikka sitten siihen on suhtauduttu jopa vihamielisesti, kuten Wilcox myös tutkimuksessaan on osoittanut.

Wilcox tuo kuitenkin myös esille jo alussa sen, kuinka queer- ja transtutkimus ovat nopeasti kasvava osa uskontotieteen kenttää ja aiheesta käydään vilkastakin keskustelua. Ilmiö on suhteellisen uusi; ennen 2000-lukua se oli käytännössä katsoen olematon. On myöskin huomattavaa, että usein queerin ja uskontojen välistä keskustelua käytiin akateemisen maailman ulkopuolella. LGBT-ihmisillä on ollut jo kauan paikkansa uskonnollisissa ryhmissä ja on virheellistä olettaa, että uskonto ja queer olisivat jotenkin lähtökohtaisesti toisiaan vastaan. Tuo sitkeä oletus on elänyt etenkin feministisen ja marxilaisen uskontotieteen parissa. Wilcox kertoo asiasta valtaa ja politiikkaa käsittelevässä luvussa. Monet feministiset ja marxilaiset uskonnontutkijat katsoivat uskonnon olevan yksinkertaisesti ”oopiumia kansalle” ja/tai lähtökohtaisen homo- ja transfobista. Wilcox kuitenkin osoittaa asian olevan toisin ja painottaa sitä, kuinka ”oopiumi” itse asiassa merkitsee huumausaineen sijaan kipulääkettä. Uskonto näyttäytyykin Wilcoxin teoksen pohjalta varsin voimaannuttavana tekijänä. Jopa siinä määrin, että on selvää, että teoksella on oma tehtävänsä tietokirjallisuuden lisäksi; se pyrkii todellakin antamaan myös uskoille marginalisoitujen ryhmien edustajille lisää näkyvyyttä ja positiivisia malleja.

Kuten jo aiemmin mainittu, on Wilcoxin ote uskontotieteeseen jo itsessään melko ”queer”. Hän hylkää erinäiset suuret kertomukset ja kategoriat. Sen sijaan Wilcox pyrkii kertomaan ihmisten omia tarinoita. Hän ei syyllisty teoksessaan liikaan essentialismiin taikka loputtomaan poststrukturalistiseen dekonstruktioon. Pikemminkin hän asettuu jonnekin puoliväliin; uskontojen olemassaoloa ilmiöinä ei kiisteta, mutta niitä ei myöskään pidetä pysyvinä ja ikuisina. Wilcox ymmärtää uskonnon sosiaalisena konstruktiona kuten valtaosa queer-teoreetikoista. Islam, kristinusko, hindulaisuus ja Amerikan alkuperäiskansojen uskonnot voivat olla luonteeltaan monimuotoisia, häilyviä, epämääräisiä ja ”kummia”. Etenkin jälkimmäistä sanaa voisi Wilcoxin teoksessa käyttää lähestulkoon synonyyminä queerille. Wilcox edustaa sitä koulukuntaa, jonka

mukaan queer ei ole ainoastaan nimi LGBT-identiteeteille. Tämä joustavuus tekee kirjasta varsin miellyttävän lukukokemuksen eikä tee siitä liian dogmaattista.

Teoksensa teoreettisessa osuudessa Wilcox käy tiivistetysti läpi queer-teorian käsitteistöä ja historiaa. Hän huomioi esimerkiksi Simone de Beauvoirin ja Judith Butlerin, joiden teoriat loivat pohjan ”performatiiviselle” käsitykselle sukupuolesta. Niiden mukaan ihminen ikään kuin tuottaa sukupuolisuutta käytöksellään. Ihmisestä tulee nainen/mies/muunsukupuolinen, mikäli hän käyttäytyy noudattaen kyseiseen sukupuoleen liitettyjä malleja ja merkkejä käytöksessään. Tuo ei kuitenkaan tarkoita sitä, että sukupuolen voisi ”keksiä”, vaan performatiivisuus edellyttää aina jo ennestään olemassa olevaa kategoriaa. Wilcox vastustaa essentialistista näkemystä sukupuolesta jonakin muuttumattomana ja binäärisenä kategoriana. Se on liian rajoitettava, mutta myös erittäin kolonialistinen ja etnosentrinen. Eri kulttuurien sukupuolikäsityksiin liittyvä hämmennys syntyy muun muassa siitä kun essentialistisia, eurooppalaisia malleja on pyritty soveltamaan muihin kulttuureihin.

Uskontotieteeseen Wilcox tarjoaa myös historiallisen viitekehyksen. Hän käy läpi paljon kolonialismin historiaa ja tuo esille sen, millä tavoin se on vaikuttanut länsimaiseen käsitykseen toiseutettujen, koloniaalisten subjektien uskonnosta. Tosin Wilcox huomauttaa myös siitä, miten itse asiassa länsimaalaiset kristityt kyselivät itseltään samoja kysymyksiä uskonnosta mitä he esittivät siirtomaissa vieraille alamaisilleen. Uskontotiede otti ensimmäisiä askeliaan juurikin kolonialismiin aikaan 1800-luvulla, jolloin eurooppalainen ajattelu (ja uskonto) kokivat muutoksia. Wilcox käyttää myös sivuja orientalismin problematisointiin. Se määrittä paljon sitä, millainen uskontotieteestä alun perin kehittyi. Wilcox huomioi sen, kuinka valtavasti tieteenala on muuttunut ja kuinka juuri orientalismin sekä sen haamu ovat riivanneet uskontotieteilijöitä näihin päiviin saakka.

Mielenkiintoisella tavalla Wilcox ottaa myös teoreettiseen viitekehykseensä uskontotieteilijä Gerardus van der Leeuwin ideoita. Tämä saattaa vaikuttaa hämmäntävältä ottaen huomioon van der Leeuwin aikakauden ja ympäristön. Van der Leeuw oli kiinnostunut fenomenologiasta ja sen luulisi olevan hyvin vastakkaista kaikelle mikä liittyy vähääkään postmoderniin queer-teoriaan. Mutta Wilcox selittää, kuinka Van der Leeuwin käyttämät termit *epoché* ja *Verstehen* ovat kirjan kannalta olennaisia. *Epoché* merkitsee sitä, että tutkiessaan uskontoa ei omia näkemyksiä tule täysin häivyttää. *Verstehen* taas on saksankielinen sana ymmärrykselle. Wilcox käyttää kyseisiä käsitteitä kirjassa. Ne luovat tavan, jolla voimme ymmärtää sekä queeriä että uskontoa. Niiden hengessä on mahdollista tarkastella ymmärtäen ja syventyen kaikkia eri identiteettien kirjoja, joita Wilcox tuo esille. Tämä on mielestäni yksi teoksen tärkeimmistä teoreettisista anneista. Sosiaalisen konstruktionismin teoriat voidaan säilyttää vaikka samalla kuitenkin suhtaudutaan ymmärtäen tutkimuksen kohteisiin. Fenomenologia ja post-strukturalismi eivät ole täysin ristiriidassa keskenään ja eri suuntaukset tutkimuksessa ja metodologiassakin voivat löytää toisensa. Wilcox painottaa myöskin ymmärtävää näkökulmaa sen vaikutusten takia; vain ymmärtämällä maailmaa voimme estää epäoikeudenmukaisuuksien tapahtumista. Wilcoxin mukaan meidän tulee radikaalisti ja ymmärtäen tarkastella myös uskontojen hankalia puolia. Ne ovat tuomittavia, mutta eivät katoa vain kieltämällä niiden olemassaolo tai pitämällä niitä kannattavia ihmisiä alempiarvoisina.

Queer religiosities on kaiken kaikkiaan hyvin yleistajuinen teos, joka on suositeltavaa luettavaa kaikille niille, jotka ovat kiinnostuneita sukupuolentutkimuksesta, queer-teoriasta ja uskontotieteestä. Teoksen ymmärtäminen ei edellytä syvää teoreettista osaamista ja aiheeseen ennen

perehtymättömänkin on helppoa omaksua sen sisältämä tieto. Toki melko avoimen feministisenä ja queerinä tietokirjana on *Queer Religiosities* kantaaottava ja esittää ajoittain ei täysin objektiivisia väitteitä teologisiin ja uskontotieteellisiin kysymyksiin. Tosin kantaaottavuus ei ole järin poleemista taikka hyökkäävää jotakin tiettyä tahoja kohtaan. Poikkeuksellisestikin Wilcox näkee hiukan hyvää kaikkialla. Katolisen kirkonkaan kaltaiset instituutiot eivät ole hänelle joi-takin mörköjä tai sortavia systeemejä, vaan aiemminkin tahoja, joihin voidaan vaikuttaa posi-tiivisesti ja joiden inklusiivisuutta voidaan edistää sekä tutkimuksen että aktivismin keinoin. Wilcox on pätevä löytämään mahdollisia tulevaisuuksia alueilta, joilta niitä harvoin etsitään. Näitä ovat nimenomaan erinäiset queerit tahot uskontojen parissa. Erinäiset yhteisöt, yksilöt, identiteetit ja instituutiot ovat kaikki potentiaalisia alueita muutokselle, joka on jo Wilcoxin mukaan näköpiirissä.

Mikäli yhä useammat tutkijat jatkavat queerin uskontotieteen kehitystä, on mahdollista kuroa umpeen turhia kuiluja akateemisessa maailmassa ja sen ulkopuolellakin. Tässä ollaan ilmeisesti ainakin Wilcoxin mukaan menossa parempaan suuntaan, vaikka hän myöntääkin, että työtä on vielä huomattavasti jäljellä.

Suosittelenkin teokseen ja Wilcoxin muuhunkin tutkimukseen perehtymistä mahdollisimman monille uskontotieteestä kiinnostuneille, jotka kokevat alan uudistamisen ja kehityksen tärke-äksi. Toki myös ne, jotka eivät ole varmoja asiasta, voivat hyvin perehtyä kirjaan ja myös muihin sen kaltaisiin teoksiin, artikkeleihin ja tutkimuksiin. Ainakin Wilcoxin mukaan uskontotieteellä on edelleenkin mainittava tulevaisuus.